

Odpowiedzialność cywilna członków organów spółki akcyjnej za decyzje gospodarcze względem spółki w perspektywie prawnoporównawczej

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

Niniejsza monografia została oparta na rozprawie doktorskiej, obronionej w 2022 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zarówno rozprawę, jak i monografię poświęciłam w całości prawnoporównawczej analizie odpowiedzialności członków zarządów, rad nadzorczych i rad dyrektorów za decyzje gospodarcze względem spółki w trzech jurysdykcjach – Polsce, Stanach Zjednoczonych i Niemczech. Truizmem jest stwierdzenie, że prowadzenie spraw spółki kapitałowej wymaga podejmowania wielu decyzji gospodarczych. Przed dokonaniem każdej z nich członkowie organu powinni przeprowadzić adekwatnie staranny proces decyzyjny, podczas którego m.in. rozpoznają istotę problemu i jego przyczyny, wytypują możliwe rozwiązania i oceniają je przy pomocy przyjętych kryteriów. Decyzje gospodarcze są jednak często podejmowane w warunkach niepewności i ryzyka, przez co nawet najbardziej staranni managerowie nie mają możliwości sprostania zadaniu przewidzenia wszystkich konsekwencji wyboru danego sposobu postępowania. Unikanie przez członków organu spółki przedsięwzięć, których wynik jest niepewny, nie jest jednak zgodne z interesem jej udziałowców. Akcjonariusze, co do zasady, preferują podejmowanie przez spółkę projektów o najwyższej stopie zwrotu, nawet jeżeli wiążą się one z dużym ryzykiem, gdyż mają możliwość dywersyfikacji tego ryzyka np. poprzez nabywanie akcji różnych podmiotów. Co istotne, członkowie organów są naturalnie skłonni do przedkładania bezpieczeństwa ponad wysokość zysku, ponieważ ich inwestycja w spółkę ma charakter osobowy i często poświęcają cały swój zawodowy czas jednemu podmiotowi, w związku z czym, w przeciwieństwie do akcjonariuszy, nie mogą zdywersyfikować swojego ryzyka¹. Istnienie nadmiernej odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze, skoncentrowanej na skutkach działań funkcjonariuszy, prowadzi do jeszcze wyraźniejszej awersji managerów do podejmowania ryzyka². Z drugiej strony odpowiedzialność managerów może prowadzić do złagodzenia problemu agencyjnego (ang. *agency problem*), występującego w relacji pomiędzy członkami organów a akcjonariuszami, poprzez zmotywowanie managerów do starannego działania w interesie spółki i przedkładania interesu akcjonariuszy ponad własny interes³. Ze względu na powyższe, odpowiednie uregulowanie odpowiedzialności jest trudnym zadaniem – powinna zapewniać funkcjonariuszom stosunkowo szeroki zakres uznania managerskiego, a jednocześnie nie pozostawiać bez sankcji poważnych naruszeń obowiązków, w tym przede

---

¹ R. Kraakman, *Corporate Liability*, s. 864.

² F.H. Easterbrook, D.F. Fischel, *The Economic Structure*, s. 99–100.

³ Zob. J. Armour, H. Hansmann, R. Kraakman, *Agency Problems*, s. 43.

wszystkim szczególnie nagannych przypadków naruszeń obowiązku lojalności. Odpowiedzią na zaistniałe napięcie między dwoma wartościami – uznaniem managerskim i odpowiedzialnością członków organów – może być zasada biznesowej oceny sytuacji (ang. *business judgment rule*), która została stworzona przez amerykańskie orzecznictwo, a następnie „transplantowana” do wielu jurysdykcji.

Odpowiedzialność członków organów polskiej spółki akcyjnej za decyzje gospodarcze nie została do tej pory opracowana w formie monograficznej. Uzasadnieniem takiego stanu rzeczy może być dotychczas dominujący w doktrynie i orzecznictwie sposób wykładni pojęcia bezprawności na gruncie art. 483 § 1 KSH, zgodnie z którym funkcjonariusze odpowiadają odszkodowawczo względem spółki tylko za naruszenie wyraźnie sprecyzowanych norm prawnych powszechnie obowiązujących. W konsekwencji członkowie organów nie ponoszą odpowiedzialności za naruszenie stosunku zobowiązaniowego, istniejącego między nimi a spółką, o ile jednocześnie nie uchybili obowiązкови przestrzegania prawa. Uznanie poprawności większościowego stanowiska na bezprawność wykluczałoby stosowanie zasady biznesowej oceny sytuacji do decyzji gospodarczych polskich funkcjonariuszy spółek akcyjnych, ponieważ zakres uznania managerskiego, które zasada ta ma chronić, nie obejmuje przypadków naruszenia prawa. W niniejszym opracowaniu, kwestionując dotychczas dominujący pogląd na bezprawność, opisałam polską regulację odpowiedzialności na tle prawnoporównawczym. Jakkolwiek samo już zagadnienie odpowiedzialności członków organów polskiej spółki akcyjnej za decyzje gospodarcze należy uznać za wartę opisaną w monografii, postanowiłam zaprezentować je w perspektywie komparatystycznej. Niniejsza praca ma w całości charakter prawnoporównawczy, a metoda komparatystyczna została użyta nie tylko do wykładni norm prawa polskiego. Odpowiedzialność za decyzje gospodarcze w trzech wybranych jurysdykcjach za decyzje gospodarcze została opisana po to, by móc w dalszej części wywodu dokonać ich prawnoporównawczej analizy. W procesie porównywania wyraźniej widać cechy charakterystyczne systemów odpowiedzialności za decyzje gospodarcze oraz ich efektywność w radzeniu sobie z wzajemnie sprzecznymi wartościami. Zestawienie ze sobą funkcjonalnych ekwiwalentów w różnych jurysdykcjach pozwala na dogłębne zrozumienie wielości i istoty czynników, które mają realny wpływ na odpowiedzialność funkcjonariuszy za decyzje gospodarcze. Do analizy wybrałam dwie jurysdykcje – amerykańską i niemiecką. Pierwsza z nich jest niezwykle interesująca ze względu na okoliczność, że to amerykańskie orzecznictwo stworzyło i rozwinęło *business judgment rule* oraz ze względu na posiadanie przez Stany Zjednoczone statusu najbardziej rozwiniętego rynku kapitałowego świata. Drugą z zagranicznych jurysdykcji wybrałam z powodu stosunkowo niedawnego i szybkiego rozwoju doktryny zasady biznesowej oceny sytuacji oraz równie gwałtownie rosnącego znaczenia odpowiedzialności odszkodowawczej funkcjonariuszy za decyzje gospodarcze, a także ze względu na podobieństwo roli spełnianej przez zarządy i rady nadzorcze *Aktiengesellschaften* do funkcji powierzonych przez polskiego ustawodawcę ich odpowiednikom w spółce akcyjnej. Przyjmuje się, że *business judgment rule* obowiązuje w Niemczech co najmniej od wydania przez BGH wyroku w sprawie *ARAG/Garmen-*

beck w 1997 r.⁴, gdzie, oprócz uznania konieczności ochrony uznania managerskiego, wskazano na obowiązek dochodzenia roszczeń spółki od członków zarządu przez radę nadzorczą. Od tego czasu zaobserwowano wzrost liczby spraw kierowanych przeciwko członkom organów, rozwój rynku ubezpieczeń D&O i coraz większą świadomość grożącej odpowiedzialności wśród managerów⁵. Temat ten absorbuje nie tylko funkcjonariuszy spółek kapitałowych i prawników, ale także opinię publiczną, gdyż jest częstym przedmiotem doniesień medialnych⁶. Również w Polsce można zauważyć w ostatnim czasie rosnące zainteresowanie tematyką odpowiedzialności członków organów spółek kapitałowych za decyzje gospodarcze. W związku z uchwaleniem ZmKSH19(1), która wprowadziła prostą spółkę akcyjną jako nowy typ spółki do prawa polskiego i w której uregulowano odpowiedzialność członków jej organów jako odpowiedzialność za naruszenie obowiązków (art. 300¹²⁵ § 1 KSH), a nie naruszenie prawa, oraz jednocześnie ograniczono ją za pomocą *business judgment rule* (art. 300¹²⁵ § 2 KSH), na nowo rozgorzała dyskusja o ukształtowaniu odpowiedzialności funkcjonariuszy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej. Istotne zmiany w regulacji tej odpowiedzialności stały się faktem wraz z wejściem w życie ZmKSH22, co miało miejsce 13.10.2022 r. Kodeksowe uregulowanie obowiązku należytej staranności i lojalności (art. 209¹ § 1 i art. 377¹ § 1 KSH), a także zasady biznesowej oceny sytuacji (art. 293 § 3 i art. 483 § 3 KSH), warto wykorzystać jako impuls do głębszej refleksji nad odpowiedzialnością członków organów za decyzje gospodarcze.

Przedmiotem niniejszej pracy jest odpowiedzialność członków organów spółki akcyjnej, *Aktiengesellschaft* i *corporation* wobec tych podmiotów za decyzje gospodarcze oraz jej porównanie. Analizie poddałam odpowiedzialność funkcjonariuszy spółki akcyjnej ze względu na fakt, że spółkę tę można określić jako „najczystsza” spółkę kapitałową, przeznaczoną do prowadzenia działalności na szeroką skalę. Niemiecka spółka akcyjna i amerykańska korporacja stanowią jej funkcjonalne odpowiedniki. Wobec powyższego zbadalam odpowiedzialność członków zarządów i rad nadzorczych polskiej oraz niemieckiej spółki akcyjnej, a ponadto członków rady dyrektorów amerykańskiej korporacji. Odpowiedzialność osób sprawujących zarząd i nadzór w relevantnych typach spółek opisałam według jednego schematu. W pierwszym rzędzie przeanalizowałam materialnoprawne aspekty odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze, przede wszystkim jej przesłanki oraz obowiązywanie i ukształtowanie zasady biznesowej oceny sytuacji. Aby dokonać tej analizy, konieczne było uprzednie ustalenie treści podstawowych obowiązków funkcjonariuszy każdej z trzech typów spółek. Jako że opracowanie dotyczące odpowiedzialności byłoby niepełne bez przedstawienia i skomentowania procedur dochodzenia roszczeń, podjęłam także temat postępowań prowadzonych przeciwko członkom organów przed sądami powszechnymi, w tym przede wszystkim dochodzenia roszczeń spółki przez jej akcjonariuszy. Poza zakresem

---

⁴ Wyr. BGH z 21.4.1997 r., II ZR 175/95, BGHZ 135, 244.

⁵ J. Koch, w: U. Hüffer, J. Koch (red.), Aktiengesetz, § 93, Nb 1.

⁶ Zob. O. Lange, D&O Versicherung und Managerhaftung, § 2, Nb 255–275f.

przedmiotowym niniejszej monografii pozostaje odpowiedzialność członków organów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, prostej spółki akcyjnej oraz ich zagranicznych odpowiedników. Podjęcie w jednym opracowaniu szerszej tematyki, uwzględniającej więcej niż jeden rodzaj spółki kapitałowej, utrudniłoby dokonanie pogłębionej analizy. Pomimo to w niniejszej pracy odwołuję się do doktryny i orzecznictwa dotyczącego odpowiedzialności z art. 293 § 1 KSH, ponieważ treść tego przepisu odpowiada unormowaniu art. 483 § 1 KSH, a ze względu na popularność, jaką cieszy się spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jako forma prowadzenia działalności gospodarczej, na gruncie tego przepisu sformułowano wiele interesujących poglądów. Ponieważ w Stanach Zjednoczonych odpowiedzialność dyrektorów za decyzje gospodarcze jest regulowana przez prawo stanowe, konieczne było dokonanie wyboru stanu, którego prawo stanie się przedmiotem analizy. Zdecydowałam się na zbadanie unormowań obowiązujących w stanie Delaware, ponieważ status tego stanu, jako dominującego miejsca inkorporacji dużych amerykańskich przedsiębiorstw, nie budzi wątpliwości⁷. W wielu miejscach uwzględniłam także MBCA, gdyż aż 35 stanów ukształtowało swoje prawo korporacyjne na wzór jednej z wersji tej modelowej regulacji⁸. Niejednokrotnie odwołałam się do ALI Principles of Corporate Governance oraz prawa i orzecznictwa stanów innych niż Delaware.

Zasadniczy cel pracy stanowiło ukazanie polskiej regulacji odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze na tle prawnoporównawczym. Aby to osiągnąć, konieczne było zrealizowanie celów szczegółowych, na które składały się:

- 1) opisanie obowiązków lojalności i należytej staranności;
- 2) zbadanie przesłanek odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze;
- 3) określenie obowiązywania i treści zasady biznesowej oceny sytuacji;
- 4) identyfikacja skutków niezastosowania zasady biznesowej oceny sytuacji;
- 5) dokonanie analizy możliwości modyfikacji odpowiedzialności;
- 6) zbadanie możliwości dochodzenia roszczeń spółki przez akcjonariusza i czynników, które mają wpływ na faktyczne jej wykorzystywanie przez udziałowców;
- 7) prawnoporównawcza analiza obowiązków członków organów o charakterze powierniczym, ukształtowania odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze, w tym przede wszystkim zasady biznesowej oceny sytuacji i możliwości modyfikacji zakresu odpowiedzialności oraz procedur dochodzenia roszczeń odszkodowawczych spółki wobec członków organów.

Realizacja każdego z celów szczegółowych, za wyjątkiem celu 7, została wykonana dla każdej jurysdykcji odrębnie.

---

⁷ Zob. np. *S.M. Bainbridge*, *Corporate Law*, s. 10.

⁸ https://www.americanbar.org/groups/business_law/committees/corplaws/ (dostęp: 9.1.2023 r.).

Opracowanie jest oparte na następujących hipotezach badawczych:

1. Zobowiązanie członków organów do lojalnego i starannego wykonywania mandatu w trzech analizowanych typach spółek wynika z istoty stosunku funkcjonariusz–spółka.
2. Członkowie organów wszystkich trzech analizowanych typów spółek ponoszą odpowiedzialność za prawidłowe wykonywanie obowiązków związanych z podejmowaniem decyzji gospodarczych.
3. Odpowiedzialność za decyzje gospodarcze we wszystkich trzech jurysdykcjach jest ograniczana w celu zapewnienia funkcjonariuszom swobody wynikającej z istnienia uznania managerskiego.
4. Kluczowe znaczenie dla faktycznego korzystania przez udziałowców w Polsce, Niemczech i Stanach Zjednoczonych z powództw derywatywnych mają zasady zwrotu kosztów procesu powodowi.

W swoich badaniach wykorzystałam następujące źródła: akty prawne regulujące odpowiedzialność członków organów w trzech analizowanych jurysdykcjach (przede wszystkim KSH, KC, DGCL, AktGDe oraz MBCA i ALI Principles of Corporate Governance jako akty modelowe), orzeczenia sądów oraz wypowiedzi doktryny. Podstawowymi metodami badawczymi były metoda formalno-dogmatyczna i metoda prawno-porównawcza. Pierwsza z nich została zastosowana do analizy relewantnych źródeł prawa. W przypadku drugiej zdecydowałam się posłużyć klasyczną funkcjonalną metodą komparatystyczną, szukając ekwiwalentów, mających zapewnić znalezienie balansu pomiędzy ochroną akcjonariuszy (i ewentualnie także pozostałych interesariuszy) przed nadużywaniem uprawnień przez członków organów a koniecznością zapewnienia funkcjonariuszom szerokiego zakresu uznania managerskiego. Jakkolwiek zarzutów wysuwanych przeciwko funkcjonalnej metodzie prawno-porównawczej nie można uznać za nieuzasadnione⁹, to w tym przypadku stanowi ona cenny instrument poznania własnego porządku prawnego. Rozpatrywanie odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze w Polsce na tle regulacji obowiązujących w Stanach Zjednoczonych i Niemczech pozwala lepiej zrozumieć trudności związane z wyważeniem wartości stojących za zasadą biznesowej oceny sytuacji. Uzupełniająco w pracy wykorzystałam także metodę historyczną, ponieważ pomocne okazało się prześledzenie rozwoju zasady biznesowej oceny sytuacji w Stanach Zjednoczonych i Niemczech oraz zmian w rozumieniu przesłanki bezprawności na gruncie art. 474 § 1 KH i art. 483 § 1 KSH.

Niniejszą pracę podzieliłam na siedem rozdziałów. Pierwsze trzy z nich poświęciłam obowiązkowi należytej staranności i lojalności funkcjonariuszy w analizowanych jurysdykcjach. Rozdział I, dotyczący obowiązków członków zarządów i rad nadzorczych polskiej spółki akcyjnej, rozpocząłam od krótkiej charakterystyki stosunku organizacyjnego i stosunku umownego, które łączą funkcjonariuszy ze spółką. Ich opisanie i dokonanie pomiędzy nimi rozróżnienia było niezbędne dla dalszych rozważań, po-

---

⁹ Przeglądu argumentów przeciwko zasadności stosowania metody funkcjonalnej dokonał U. Kischel. Zob. U. Kischel, *Comparative Law*, s. 90–101.

nieważ stosunek organizacyjny jest źródłem obowiązków funkcjonariuszy (m.in. obowiązku należytej staranności i lojalności), za naruszenie których ponoszą odpowiedzialność odszkodowawczą. Ewentualne istnienie stosunku umownego pomiędzy mandatarium a spółką także jest istotne dla zagadnień poruszanych w monografii, ponieważ może prowadzić do poszerzenia zakresu odpowiedzialności członka organu. W rozdziale II przedstawiłam obowiązek należytej staranności i lojalności niemieckich mandatariuszy. Pierwszą część rozdziału III poświęciłam amerykańskim obowiązkom powierniczym, których idea i pochodzenie są niezwykle istotne dla odpowiedzialności dyrektorów korporacji. Następnie omówiłam oba obowiązki powiernicze członków rady dyrektorów – obowiązek należytej staranności i obowiązek lojalności.

W rozdziałach IV–VI opisałam odpowiedzialność członków organów spółek kapitałowych za decyzje gospodarcze w każdej z analizowanych jurysdykcji z osobna. Rozdziały te zwięźliłam podsumowaniem wniosków, mających źródło w przeprowadzonych badaniach. Rozdział IV poświęciłam funkcjonariuszom polskiej spółki akcyjnej. Rozpoczęłam od analizy charakteru odpowiedzialności z art. 483 § 1 KSH oraz jej przesłanek. Ze względu na kontrowersje wiążące się z wykładnią pojęcia bezprawności, przesłance tej poświęciłam szczególną uwagę. Następnie omówiłam *business judgment rule*, której obowiązywanie ma kluczowe znaczenie dla zakresu odpowiedzialności członków organów za decyzje gospodarcze. W tym zakresie, opierając się na dorobku nauk o zarządzaniu, scharakteryzowałam prawidłowy proces decyzyjny, a następnie skomentowałam zasadę biznesowej oceny sytuacji, uregulowaną w art. 483 § 3 KSH. Omówiłam także obowiązywanie i treść *business judgment rule* przed wejściem w życie ZmKSH22. Jako że większość decyzji o zasadniczym dla spółek akcyjnych znaczeniu jest podejmowanych przez więcej niż jedną osobę, w rozdziale IV nie pominęłam konsekwencji kolegialnego podejmowania decyzji i wiążącej się z tym solidarności, a także opisu wpływu podejmowania decyzji przy udziale więcej niż jednego organu spółki na odpowiedzialność z art. 483 § 1 KSH. Analizie poddałam także konsekwencje udzielenia absolutorium. W kolejnych paragrafach podjęłam zagadnienie możliwości modyfikacji zasad odpowiedzialności oraz związany z nim temat ubezpieczeń D&O. Na końcu opisałam aspekty proceduralne dochodzenia roszczeń spółki przeciwko jej funkcjonariuszom, ze szczególnym uwzględnieniem instytucji *actio pro socio*.

W rozdziale V, dotyczącym odpowiedzialności dyrektorów amerykańskich korporacji za decyzje gospodarcze, centralne miejsce zajmuje analiza *business judgment rule*. Przedstawiłam jej genezę, charakter jako zasady zarówno prawa materialnego, jak i procesowego, przesłanki obalenia wynikającego z niej domniemania oraz standard *entire fairness*, który jest stosowany przez amerykańskie sądy, gdy dyrektorzy nie są uprawnieni do skorzystania z „bezpiecznej przystani” zasady biznesowej oceny sytuacji. Szerokie możliwości ograniczenia odpowiedzialności członków organów można uznać za wyróżniającą cechę amerykańskiej jurysdykcji – temu tematowi również poświęciłam należną uwagę. Na końcu rozdziału V opisałam procedurę dochodzenia roszczeń przeciwko członkom rady dyrektorów, w tym dokonałam analizy postępowań derywacyjnych.

Struktura rozdziału VI, w którym przedstawiłam odpowiedzialność członków organów niemieckiej spółki akcyjnej za decyzje gospodarcze, w zasadniczy sposób różni się od tej zastosowanej w rozdziale IV. W rozdziale VI omówiłam najpierw zasady odpowiedzialności członków zarządu *Aktiengesellschaft*, a na końcu odniosłam się do odpowiedzialności członków organu nadzorczego. Przyczyną takiego układu rozdziału jest uregulowanie odpowiedzialności członków rady nadzorczej niemieckiej spółki akcyjnej poprzez odesłanie do przepisu normującego odpowiedzialność członków zarządu (§ 116 zd. 1 AktGDe). Taka budowa rozdziału dodatnio wpływa na przejrzystość wyводу, gdyż jest zbieżna z techniką zastosowaną przez niemieckiego ustawodawcę. Oprócz tej odrębności struktura rozdziału VI jest zasadniczo zbieżna z kształtem rozdziału IV, omówiłam w nim kolejno: przesłanki odpowiedzialności członka organu względem spółki, zasadę biznesowej oceny sytuacji i przesłanki jej zastosowania, solidarność odpowiedzialności, możliwości wyłączenia, ograniczenia i modyfikacji odpowiedzialności oraz dochodzenie roszczeń przeciwko funkcjonariuszom.

Ostatni rozdział – rozdział VII – poświęciłam analizie prawnoporównawczej. Porównałam obowiązki członków organów, zasady odpowiedzialności funkcjonariuszy za decyzje gospodarcze (w tym w szczególności ukształtowanie zasady biznesowej oceny sytuacji i możliwości modyfikacji zakresu odpowiedzialności członków organów) oraz procedury dochodzenia roszczeń odszkodowawczych spółki wobec mandatarjuszy. Skupiłam się na podsumowaniu najważniejszych podobieństw i różnic oraz wyjaśnieniu ich znaczenia dla rozwiązań przyjętych w Polsce.

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl